

Άρθρο 2 Συντ.

Ι. Νομολογία (2023-2025)

Συμβούλιο της Επικρατείας

ΣτΕ (Ολομ.) 2135-37/2023	Δημόσια υγεία - Πανδημία covid-19 - Συνταγματικό το μέτρο της αναστολής θρησκευτικών τελετών
ΣτΕ (Ολομ.) 1534-36/2023	Εν πάση δε περιπτώσει, ακόμη και υπό την εκδοχή των αιτούντων, ότι η υποβολή αιτήσεως περί απαλλαγής συνιστά έμμεση αποκάλυψη θρησκευτικών πεποιθήσεων (δεδομένου ότι την απαλλαγή δύνανται να ζητούν, εφ' όσον το επιθυμούν, μαθητές αλλόθρησκοι, ετερόδοξοι, άθρησκοι, άθεοι, αγνωστικιστές), ωστόσο η διαδικασία που προβλέπεται με την προσβαλλόμενη απόφαση δεν παραβιάζει τις διατάξεις του Συντάγματος και της ΕΣΔΑ για τη θρησκευτική ελευθερία. Και τούτο, διότι επιτυγχάνει μια δίκαιη εξισορρόπηση μεταξύ της αποστολής του κράτους για την παροχή θρησκευτικής εκπαίδευσης στους μαθητές και του δικαιώματος των γονέων να λαμβάνουν τα τέκνα τους θρησκευτική εκπαίδευση σύμφωνα με τις πεποιθήσεις τους, το οποίο περιλαμβάνει και την άσκηση του δικαιώματος απαλλαγής.
ΣτΕ (Ολομ.) 750-2/2023	Σύμπραξη e-ΕΦΚΑ με πιστοποιημένους επαγγελματίες για την επιτάχυνση της απονομής συνταξιοδοτικών παροχών - Απόφαση περί καθορισμού των προϋποθέσεων και της διαδικασίας πιστοποίησης των επαγγελματιών - Συνταγματικότητα - Μη παραβίαση της αρχής διάκρισης των λειτουργιών - Δικαίωμα δικαστικής προστασίας.
ΣτΕ (Ολομ.) 465-9/2023	Μέτρα προστασίας κατά του COVID-19 - Μη αντικείμενη στο Σύνταγμα η υποχρέωση εμβολιασμού των εργαζομένων σε δομές υγείας - Θεμιτός περιορισμός των δικαιωμάτων ιατρικού αυτοκαθορισμού και ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας - Σύμφωνο με την αρχή της αναλογικότητας το μέτρο της αναστολής καθηκόντων των ανεμβολίαστων εργαζομένων
ΣτΕ (Ε' Τμ.) 2180/2024	Περαιτέρω, όπως, επίσης έχει κριθεί (ΣτΕ 3921/2010 Ολ., 3500/2009 Ολ., 247/1980), από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος συνάγεται ότι θεμελιώδης επιδίωξη του Κράτους δικαίου είναι η πραγμάτωση του Δικαίου στην Πολιτεία, που πρωτίστως επιτυγχάνεται με τη διαφύλαξη του κύρους του νόμου. Εξ άλλου, ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, που αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας, επιβάλλουν στο Κράτος την υποχρέωση να εγγυάται υπέρ των πολιτών την πιστή εφαρμογή των νόμων, να προασπίζει τα νομίμως και όχι τα παρανόμως κτηθέντα από τους πολίτες αγαθά καθώς και να σέβεται και να προάγει με κάθε πρόσφορο μέσο την εμπιστοσύνη των πολιτών στον νόμο και την έννομη τάξη, την ύπαρξη και τη διατήρηση της οποίας εγγυάται η αποτελεσματική λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών επιβολής και εφαρμογής του νόμου.
ΣτΕ (Ε' Τμ.) 1960/2024	Επειδή, εξάλλου, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή

	της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων.
ΣτΕ 923-4/2024 (Στ' Τμ.)	Περαιτέρω, διατάξεις από την εφαρμογή των οποίων (δια της εκδόσεως των σχετικών διοικητικών πράξεων), δύνανται να επέλθουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στα πρόσωπα στα οποία αυτές αφορούν, όπως είναι οι προβλέπουσες την επιβολή επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεις καθώς και διατάξεις από την εφαρμογή και τήρηση των οποίων εξαρτάται η έναρξη των διαδικασιών της αναγκαστικής εκτελέσεως για την είσπραξη των ως άνω φόρων, τελών κ.λπ., πρέπει να τελούν σε συμφωνία με την αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος (πρβλ. ΣτΕ 157/2023) και να ερμηνεύονται υπό το φως των συνταγματικών αυτών αρχών
ΣτΕ (Γ' Τμ.) 846/2024	Επειδή, προβάλλεται ότι το δικάσαν Διοικητικό Εφετείο έσφαλε, διότι το θεσπιζόμενο με την ως άνω 7002/12-1-κοτ'/22.7.2019 υπουργική απόφαση κώλυμα, της μη προηγούμενης χρήσης ναρκωτικών ουσιών, δεν συνδέεται άμεσα με την ιδιότητα και την αποτελεσματική άσκηση των καθηκόντων του ειδικού φρουρού, έχει, δε, τεθεί κατ' απόλυτο τρόπο, κατά παράβαση της κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής του σεβασμού και της προστασίας της αξίας του ανθρώπου, της επαγγελματικής ελευθερίας (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος) και της αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), καθόσον δεν λαμβάνεται υπόψη εάν ο υποψήφιος εξακολουθεί να κάνει χρήση ναρκωτικών ουσιών, εάν το ποινικό δικαστήριο έκρινε ότι πρόκειται για περιστασιακή χρήση, εάν έχει παρέλθει εύλογος χρόνος από τη χρήση, εάν μετά την τέλεση της πράξης ο υποψήφιος υπηρέτησε στις Ειδικές Δυνάμεις καθώς και εάν ο υποψήφιος επανέλαβε τη χρήση ναρκωτικών ουσιών, γεγονός που αποδεικνύεται από την υποβολή του σε υγειονομικές εξετάσεις.
ΣτΕ (Δ' Τμ.) 437/2024	Επειδή, όπως έχει ήδη κριθεί (βλ. ΟΛΣτΕ 580/2021 και ΟΛΣτΕ 581/2021) η ρύθμιση της περιπτώσεως (α) του άρ. 90 παρ. 7 ν. 4368/2016 δεν αντίκειται ούτε στην διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος που προστατεύει την αξία του ανθρώπου, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 του Συντάγματος και 16 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τις οποίες προστατεύεται η επιχειρηματική ελευθερία, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 17 παρ. 1, 2 του Συντάγματος και 17 του ανωτέρω Χάρτη, με τις οποίες προστατεύεται η ιδιοκτησία, στην οποία περιλαμβάνονται και τα ενοχικά δικαιώματα (υπό την έννοια ότι η επίμαχη νομοθετική επέμβαση, επί γεγεννημένων αξιώσεων των συμβεβλημένων, έχει τηρήσει την αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της προστασίας του δικαιώματος)
ΣτΕ 346/2024 (Δ' Τμ.)	Επειδή, από τον συνδυασμό των άρθρων 2 παρ. 1 και 15 παρ. 2 του Συντάγματος συνάγεται ότι ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου αποτελεί θεμελιώδη υποχρέωση την οποία πρέπει να διασφαλίζουν οι τηλεοπτικοί σταθμοί κατά την άσκηση της κατοχυρωμένης στο Σύνταγμα (άρθρα 14 παρ. 1 και 15 παρ. 2) και την ΕΣΔΑ (άρθρο 10) ελευθερίας μετάδοσης μέσω της ραδιοτηλεόρασης ειδήσεων, σχολίων και απόψεων.
ΣτΕ 91/2024 (Ε' Τμ.)	Η επίμαχη ρύθμιση, πέραν της αντιθέσεώς της στο άρθρο 24 του Συντάγματος, σύμφωνα με τα ανωτέρω, αντίκειται επίσης, αφενός στις συνταγματικές αρχές του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος) και του σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος), αφετέρου δε στη συνταγματική αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος). Ειδικότερα, αντιβαίνει στις συνταγματικές αρχές του κράτους δικαίου και του σεβασμού και προστασίας της αξίας

	του ανθρώπου, εφόσον θεμελιώδης επιδίωξη του Κράτους δικαίου είναι η πραγμάτωση του Δικαίου στην Πολιτεία, που πρωτίστως επιτυγχάνεται με τη διαφύλαξη του κύρους του νόμου. Η επιδίωξη αυτή επιτελείται, μεταξύ άλλων, με τη θέσπιση πάγιων διατάξεων που ρυθμίζουν την ατομική και κοινωνική δραστηριότητα των πολιτών οι οποίοι, βάσει των κανόνων αυτών και μέσα στα πλαίσια της ρυθμίσεώς τους, ασκούν τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά και κοινωνικά τους δικαιώματα και μετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας (άρθρο 5 παρ. 1 Συντάγματος). Εξάλλου, ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου, που αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας, επιβάλλουν στο Κράτος την υποχρέωση να εγγυάται υπέρ των πολιτών την πιστή εφαρμογή των νόμων, να προασπίζει τα νομίμως και όχι τα παρανόμως κτηθέντα από τους πολίτες αγαθά καθώς και να σέβεται και να προάγει με κάθε πρόσφορο μέσο την εμπιστοσύνη των πολιτών στο νόμο και την έννομη τάξη, την ύπαρξη και τη διατήρηση της οποίας εγγυάται η αποτελεσματική λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών επιβολής και εφαρμογής του νόμου.
ΣτΕ (Γ' Τμ.) 2352-5/2023, 2361/2023	Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και θεμελιώνεται ιδίως στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων. Η ως άνω θεμελιώδης αρχή της ασφάλειας δικαίου πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που δύνανται να επιφέρουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους διοικούμενους, όπως είναι, μεταξύ άλλων (πρβλ. ΣτΕ 1833/2021 Ολομ.) και οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων με τη μορφή της επίδικης εισφοράς, απαιτεί δε, ειδικότερα, η κατάσταση του διοικουμένου, όσον αφορά τον έλεγχο της εκ μέρους του τήρησης των κανόνων της οικείας νομοθεσίας, να μην μπορεί να τίθεται επ' αόριστον εν αμφιβόλω. Συνεπώς, στη οικεία νομοθεσία περί επιβολής της ως άνω εισφοράς απαιτείται η πρόβλεψη προθεσμίας παραγραφής, η οποία για τη διασφάλιση της λειτουργίας της ως άνω αρχής πρέπει να ορίζεται εκ των προτέρων, η διάρκεια της να είναι προβλέψιμη από το διοικούμενο, μετά δε τη λήξη της να μην είναι πλέον δυνατή η επιβολή σε βάρος του διοικουμένου ούτε της σχετικής οικονομικής επιβάρυνσης ούτε οιασδήποτε σχετικής κύρωσης
ΣτΕ (Στ' Τμ.) 2262-4/2023	Σε περιπτώσεις όμως κατά τις οποίες η συνείδηση ορισμένων προσώπων, για λόγους θρησκευτικούς, ιδεολογικούς, ηθικούς, και γενικά λόγω της εσωτερικής τους πορείας (άρθρα 5, 13 κ.λπ. Συντ.), έχει διαμορφωθεί κατά τέτοιο τρόπο ώστε η άσκηση από αυτούς βίας και η αφαίρεση ανθρώπινης ζωής, ακόμη και ως ενδεχόμενο, και για οποιαδήποτε αιτία, να είναι ηθικά αφόρητη και να επιδρά καταλυτικά στην ίδια τη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους, τότε, υπό τις συνθήκες αυτές, εφόσον δηλώνονται και προσηκόντως αναδεικνύονται, η απαίτηση εκτέλεσης στρατιωτικής θητείας θα αντιστρατευόταν τον σεβασμό στην αξία του ανθρώπου, ο οποίος, ως «πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» (άρθρο 2 παρ. 1 Συντ.), καταλαμβάνει και οριοθετεί και την ως άνω για την άμυνα της πατρίδας υποχρέωση των Ελλήνων. Ανακύπτει επομένως στις εν λόγω περιπτώσεις η υποχρέωση της Πολιτείας να σεβαστεί την έτσι διαμορφωμένη συνείδηση και να μην την υποβάλει στην ακραία γι' αυτήν δοκιμασία της υποχρέωσης σε στρατιωτική θητεία ή σε οποιαδήποτε, ευθεία ή συγκεκαλυμμένη, τιμωρία για την άρνησή της να υποβληθεί σ' αυτήν.

1. ΣτΕ (Α' Τμ.) 2212/2023	Σε κάθε δε περίπτωση ο νομοθέτης δεν μπορεί να παραβιάζει αυτό που αποτελεί, κατά τα ανωτέρω, τον συνταγματικό πυρήνα του δικαιώματος κοινωνικής ασφάλισης, τη χορήγηση, δηλαδή, κατά την επέλευση του Ασφαλιστικού κινδύνου στον ασφαλισμένο παροχών αναλόγων προς τις καταβληθείσες από αυτόν εισφορές και τον συνολικό χρόνο ασφαλίσεώς του και ικανών να του επιτρέπουν να διαβιώνει με αξιοπρέπεια, εξασφαλίζοντας τους όρους όχι μόνον της φυσικής του υποστάσεως (διατροφή, ένδυση, στέγαση, βασικά οικιακά αγαθά, θέρμανση, υγιεινή και περίθαλψη όλων των βαθμίδων), αλλά και της συμμετοχής του στην κοινωνική ζωή με τρόπο που δεν αφίσταται, πάντως, ουσιωδώς από τις αντίστοιχες συνθήκες του εργασιακού του βίου, οι παροχές δε αυτές τελούν πάντοτε υπό την εγγύηση του Κράτους (Σ.τ.Ε. 996/2022 Ολομ., 2364/2020 7μ., ΣτΕ 1889-91/2019 Ολομ.).
ΣτΕ (Γ' Τμ.) 2188/2023	Επειδή, εξάλλου, με το περιεχόμενο αυτό, η επίμαχη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 5 του π.δ. 19/2006 (και η ταυτόσημη της προκήρυξης) δεν παραβιάζει την υποχρέωση του κράτους να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου, την επαγγελματική ελευθερία και την αρχή της αναλογικότητας, διότι ο αποκλεισμός όσων εμπίπτουν στο κώλυμα αυτό ορίζεται σαφώς στον νόμο, εξυπηρετεί τον ανωτέρω δημόσιο σκοπό και δεν περιορίζει υπέρμετρα τη δυνατότητά τους να επιδιώξουν τον διορισμό σε (άλλη) δημόσια θέση (εφόσον έχουν τα απαιτούμενα προσόντα) και, ακόμη περισσότερο, να ασκήσουν επαγγελματικές ή επιχειρηματικές δραστηριότητες.
ΣτΕ (Γ' Τμ.) 1751-5/2023	Επειδή, με τα ανωτέρω εκτεθέντα δεδομένα, είναι απορριπτέοι οι λόγοι ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλεται ότι η μόνη παραδεκτως προσβαλλόμενη πράξη, έχουσα ως έρεισμα το άρθρο 206 του ν. 4820/2021 δια του οποίου θεσπίζεται ο υποχρεωτικός εμβολιασμός των εργαζομένων στις δομές υγείας: α) έρχεται σε αντίθεση προς τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 5 και 25 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει την αρχή της αναλογικότητας, καθώς και στο άρθρο 5 της Συμβάσεως του Οβιέδο και 8 της Ε.Σ.Δ.Α. διότι, κατά τα προβαλλόμενα, παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας και την αρχή της αυτοδιαθέσεως του προσώπου και της ελεύθερης συναινεσεώς του για την διεξαγωγή ιατρικών πράξεων. β) παραβιάζει το άρθρο 5 παρ. 5 του Συντάγματος με το οποίο προστατεύεται απολύτως η γενετική ταυτότητα των διοικουμένων, διότι από κανένα στοιχείο δεν προκύπτει ότι ο επίμαχος εμβολιασμός κατά του κορωνοϊού επεμβαίνει σ' αυτήν, ούτε γίνεται επίκληση τέτοιων δεδομένων. Τέλος, γ) θεσπίζει την υποχρεωτικότητα του εμβολιασμού κατά του covid-19 σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες, με την απειλή βαρύτατων κυρώσεων, χωρίς όμως να προκύπτουν από ιατρικά και επιδημιολογικά δεδομένα οι λόγοι που οδήγησαν τον νομοθέτη στην υιοθέτηση του επίδικου μέτρου (ΣτΕ 468/2023 Ολομ.)
ΣτΕ (Γ' Τμ.) 1643/2023	Ακόμη, βάσει όσων προεκτέθηκαν, οι επίμαχες ρυθμίσεις δεν αντίκεινται στα άρθρα 2 παρ. 1, 16, 22 παρ. 1 και 103 παρ. 7 του Συντάγματος, που κατοχυρώνουν τον σεβασμό και την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, το δικαίωμα στην παιδεία, το κοινωνικό δικαίωμα της εργασίας και τις αρχές της αξιοκρατίας και της διαφάνειας κατά τον διορισμό των δημοσίων υπαλλήλων, απορριπτομένων ως αβάσιμων των περί του αντιθέτου προβαλλομένων
ΣτΕ (Δ' Τμ.) 1099/2023	Συνεπώς, ενόψει των ανωτέρω, σε συνδυασμό με τα γενόμενα δεκτά στην πέμπτη σκέψη περί της εννοίας των συνταγματικών διατάξεων των άρθρων 2 παρ.1, 5 παρ. 1,5, 21 παρ. 3, 24 παρ. 1, 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο και 106 παρ. 1,2, οι περί απασχόλησης σε θέση υπεύθυνου επιστήμονα και προσωπικού ισότιμα εκπαιδευμένου προαναφερόμενες ρυθμίσεις του δεύτερου και τρίτου (τελευταίου) εδαφίου της περ. 2 της υποπαρ. Ε.10 της παρ. Ε' του άρθρου πρώτου του ν. 4152/2013 δεν αντίκεινται στο Σύνταγμα και πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο παρατιθέμενος στην προηγούμενη σκέψη σχετικός λόγος ακυρώσεως

ΣτΕ (Α' Τμ.) 775-7/2023	Επειδή, στην παρ. 1 του άρθρου 2 του Συντάγματος ορίζεται ότι: «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στις παρ. 1 και 5 του άρθρου 4 ορίζεται ότι: «1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. ... 5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους». Στην παρ. 3 του άρθρου 21 ορίζεται ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών ...». Στην παρ. 5 του άρθρου 22 ορίζεται ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει» και στις παρ. 1 και 4 του άρθρου 25 ορίζεται ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους... Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει ... να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. ... 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι η κοινωνική ασφάλιση αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα ως θεσμική εγγύηση των εργαζομένων, στο πλαίσιο της οποίας ο κοινός νομοθέτης, διαθέτοντας ευρεία προς τούτο εξουσία και λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, θέτει τους κανόνες για την ασφαλιστική κάλυψη και προστασία του εργαζόμενου πληθυσμού έναντι συγκεκριμένων ασφαλιστικών κινδύνων (όπως είναι το γήρας, ο θάνατος, το εργατικό ατύχημα, η αναπηρία, η επαγγελματική ή μη ασθένεια, η ανεργία) με γνώμονα την προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και την εξυπηρέτηση της αναλογιστικής βάσης, στην οποία στηρίζεται η οικονομία των φορέων κοινωνικής ασφάλισης, δηλαδή την προστασία της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών οργανισμών χάριν και των μελλοντικών γενεών, καθώς και τη διασφάλιση υπέρ των συνταξιούχων, οι οποίοι με την εργασία τους συνέβαλαν στη δημιουργία του δημόσιου πλούτου, ενός ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης όσο το δυνατόν εγγύτερου σε εκείνο που είχαν κατακτήσει κατά τη διάρκεια του εργασιακού βίου τους.
ΣτΕ (Β' Τμ.) 695/2023	Επειδή, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. πρώτο του Συντάγματος [ΣτΕ Ολομ. 1738, 2649/2017, 691/2019, βλ. και το άρθρο 2 παρ. 1 του ν. 4048/2012 «Ρυθμιστική Διακυβέρνηση: Αρχές, Διαδικασίες και Μέσα Καλής Νομοθέτησης» (Α' 34) και ήδη το άρθρο 58 παρ. 1 του ν. 4622/2019 «Επιτελικό Κράτος: οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης» (Α' 133), στα οποία προβλέπονται, μεταξύ των αρχών καλής νομοθέτησης, και η σαφήνεια του περιεχομένου των ρυθμίσεων, η αποφυγή αντιφατικών ρυθμίσεων και η αρχή της ασφάλειας δικαίου], και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει σαφήνεια και προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων διοικητικών καταστάσεων. Εξάλλου, η ως άνω θεμελιώδης αρχή, η οποία εξυπηρετεί σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, έχει ιδιαίτερη σημασία στο πεδίο του φορολογικού δικαίου, ως συνδεδεμένη με τη δημοσιονομική τάξη και την εν γένει οικονομική ζωή της χώρας (πρβλ. ΣτΕ 3412/2017 επταμ., 2502/2016.). Ειδικότερα, η αρχή αυτή επιτάσσει ο φορολογούμενος να γνωρίζει έγκαιρα το φορολογικό καθεστώς που διέπει την οικονομική συμπεριφορά του και να μπορεί να προγραμματίζει και να λαμβάνει τις οικονομικού χαρακτήρα αποφάσεις του επί τη βάσει δεδομένων, σαφών και προβλέψιμων κανόνων, όσον αφορά τη φορολογική τους αντιμετώπιση, ώστε να εμπεδώνεται κλίμα ασφάλειας και εμπιστοσύνης μεταξύ αυτού και του Κράτους που συμβάλλει στην ορθολογική οικονομική ανάπτυξη της χώρας, η οποία στηρίζεται στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία, υπό τον εγγυητικό και ρυθμιστικό ρόλο του κράτους (άρθρο 106 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος), προς

	όφελος του δημοσίου συμφέροντος, και, περαιτέρω, να μην αφήνεται έκθετος σε μακρά περίοδο ανασφάλειας δικαίου -που αποτελεί σε συνδυασμό και με τις συνεχείς μεταβολές της φορολογικής νομοθεσίας - παράγοντα κλονισμού των οικονομικών δραστηριοτήτων του, γεγονός που μπορεί να έχει δυσμενείς συνέπειες και ως προς το ύψος των φορολογικών εσόδων (ΣτΕ Ολομ. 691/2019, πρβλ. ΣτΕ 1738/2017)
ΣτΕ (Β' Τμ.) 693/2023	Επειδή, αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει, ιδίως, τη σαφήνεια και την προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων και πρέπει να τηρείται με αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις οι οποίες μπορούν να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι ιδίως οι διατάξεις περί επιβολής επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεων για παράβαση των σχετικών διατάξεων
ΣτΕ (Β' Τμ.) 431/2023	Εξάλλου, η αρχή της ασφάλειας του δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος και ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου, επιβάλλει, ιδίως, τη σαφήνεια και την προβλέψιμη εφαρμογή των εκάστοτε θεσπιζόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων και πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που μπορούν να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι ιδίως οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων υπό την μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσεως κυρώσεων για παράβαση των σχετικών διατάξεων (βλ. ΣτΕ 1738/2017 Ολ., 509/2022, 2757/2021, κ.ά.).
ΣτΕ (Δ' Τμ.) 257/2023	Επειδή, από τα ανωτέρω διαλαμβανόμενα στην προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η ένδικη διοικητική κύρωση του προστίμου επεβλήθη προεχόντως λόγω του περιεχόμενου των επίμαχων προβληθεισών εκπομπών, οι οποίες, καθ' α ελέγχθη, περιελάμβαναν αφ' ενός μεν κατά κοινή αντίληψη, ανοίκειες εκφράσεις, χαρακτηρισμούς και φρασολογία υβριστική, καθώς και προσβλητικές συμπεριφορές και σχέσεις μεταξύ των παικτών των εκπομπών αυτών. Με το περιεχόμενο, όμως, αυτό, οι ανωτέρω εκπομπές δεν έχουν την ποιοτική στάθμη που επιβάλλεται από τις ανωτέρω διατάξεις των άρθρων 15 παρ. 2 του Συντάγματος και 1 παρ. 1 του ν. 2328/1995, αλλά ούτε και τον αξιούμενο από το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος σεβασμό της αξίας του ανθρώπου, για την εξασφάλιση των οποίων ο ένδικος σταθμός, στο πλαίσιο της παραχώρησης σε αυτόν της χρήσης της συχνότητας, όφειλε να μεριμνήσει, μέσω του μεταδιδόμενου από αυτόν προγράμματος
ΣτΕ (Δ' Τμ.) 209/2023	Επειδή, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 2 παρ. 1 ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» και στο άρθρο 5 ότι «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη» (παρ. 1) και ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας ...» (παρ. 5, όπως αυτή προστέθηκε μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, Α' 84). Περαιτέρω, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 21 παρ. 3 ότι «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών ...» και στο άρθρο 24 παρ. 1, όπως η παράγραφος αυτή αναθεωρήθηκε με το ως άνω από 6.4.2001 Ψήφισμα, ότι «Η προστασία του φυσικού ... περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει

	υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας ...». Επίσης, κατά τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως η παράγραφος αυτή ισχύει μετά την αναθεώρησή της με το από 6.4.2001 Ψήφισμα, «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους ... Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει ... να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 106 του Συντάγματος, «Για την ... προστασία του γενικού συμφέροντος το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, επιδιώκοντας να εξασφαλίσει την οικονομική ανάπτυξη όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ...» (παρ. 1) και «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθερίας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας» (παρ. 2). 11. Επειδή, από τις παρατιθέμενες στην προηγούμενη σκέψη συνταγματικές διατάξεις, συνδυαστικώς ερμηνευόμενες, συνάγονται τα εξής: Η διάταξη του άρθρου 21 παρ. 3 ιδρύει ευθεία εκ του Συντάγματος υποχρέωση του κράτους για την προστασία της υγείας των πολιτών, προς πραγμάτωση της οποίας επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων, ώστε να εξασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών σχετιζόμενων με την υγεία, ενόψει και της συνταγματικής κατοχύρωσης, με το άρθρο 5 παρ. 5, του ατομικού δικαιώματος των πολιτών στην προστασία της υγείας (Σ.τ.Ε. 2137,2568/2019, 431/2018 Ολ., 3802/2014 Ολ., 1187/2009 Ολ., 3292/1988 7μ.).
ΣτΕ (Β' Τμ.) 157/2023	Περαιτέρω, η αρχή της ασφάλειας δικαίου, η οποία απορρέει από την αρχή του κράτους δικαίου και ιδίως από τις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελούν η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου και, ειδικώς στο φορολογικό δίκαιο, οι θεσπιζόμενες με το άρθρο 78 του Συντάγματος ρυθμίσεις (ΣτΕ Ολομ. 1738/2017, 691/2019 κ.ά.), πρέπει να τηρείται με ιδιαίτερη αυστηρότητα, όταν πρόκειται για διατάξεις που μπορούν να έχουν σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις στους ενδιαφερόμενους, όπως είναι οι διατάξεις που προβλέπουν την επιβολή επιβαρύνσεων υπό τη μορφή φόρων, τελών, εισφορών και οποιασδήποτε φύσης κυρώσεων για παράβαση των σχετικών διατάξεων

Ελεγκτικό Συνέδριο

ΕΛΣυν Ολ 1466/2024	Συνακόλουθα, δεν είναι επιτρεπτό, σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις της νομιμότητας, να παραμερίζονται τα μέτρα που επιβάλλεται να ληφθούν κατ' αυτών, με επίκληση ρυθμίσεων των οποίων η εφαρμογή οδηγεί σε αναίρεση των απαιτήσεων του κράτους δικαίου. Επομένως, δεν μπορεί, μέσω της εφαρμογής του πλέγματος των αστικού δικαίου ρυθμίσεων περί αδικαιολογήτου πλουτισμού, να αναιρείται ουσιαστικώς ο σεβασμός της απαίτησης του κράτους δικαίου να θεραπεύεται με το κατάλληλο μέτρο ή να ανορθώνεται η τρωθείσα νομιμότητα. Πάντως, καθώς ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται όπως, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μιας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας, που να οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές
---------------------------	--

	με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας. Στην ερμηνευτική αυτή εκδοχή οδηγεί και η αναγωγή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος) ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας (ΕλΣυν Ολ. 599, 768, 771/2021).
ΕλΣυν Ολ 1340/2024	Το Σύνταγμα, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, ορίζει, στο άρθρο 2 παράγραφος 1, ότι «Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας» στο άρθρο 4 παράγραφος 1, ότι «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», στο άρθρο 21 παράγραφος 1, ότι «Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος (...) τελούν υπό την προστασία του Κράτους (...), και στο άρθρο 25 παράγραφος 1, ότι «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους (...)». Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας». 5. Από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις συνάγονται τα ακόλουθα: (α) Η αξία του ανθρώπου, ως θεμελιώδης συνταγματική αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος, επιβάλλει σε όλα τα όργανα της Πολιτείας όχι μόνο να σέβονται αλλά και να προστατεύουν την αξία αυτή, απέχοντας, μεταξύ άλλων, από τη θέσπιση νομοθετικών ρυθμίσεων που, θίγουν τη φυσική, ψυχική και κοινωνική υπόσταση του ανθρώπου και προσβάλλουν, ως εκ τούτου, τον πυρήνα της προσωπικότητάς του (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021).
ΕλΣυν Ολ 1206/2024	Τούτο δε, ενόψει και του ότι δεν είναι επιτρεπτό, σε περιπτώσεις όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις της νομιμότητας, να παραμερίζονται τα κατάλληλα και αναγκαία μέτρα που επιβάλλεται να ληφθούν κατ' αυτών, με επίκληση ρυθμίσεων, όπως αυτών του αστικού δικαίου περί αδικαιολόγητου πλουτισμού, η εφαρμογή των οποίων οδηγεί σε αναίρεση ουσιαστικώς του σεβασμού των απαιτήσεων του κράτους δικαίου, στην έννοια του οποίου δεν περιλαμβάνεται η καταδίκη απλώς της αυθαιρεσίας, αλλά και η αποκατάσταση της νομιμότητας, όπου αυτή έχει τρωθεί από παράνομη, ήτοι αυθαίρετη, δραστηριότητα. Πάντως, καθώς ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος» (βλ. κατωτέρω στη σκέψη 18 άρθρο 25 παρ. 1 Συντ.), επιβάλλεται όπως, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μιας τόσο αυστηρής εφαρμογής της νομιμότητας που να οδηγεί σε συνέπειες μη συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας. Στην ερμηνευτική αυτή εκδοχή οδηγεί και η αναγωγή του σεβασμού της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος) ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας (ΕλΣυν Ολ. 599/2021, σκ. 21).
ΕλΣυν Ολ 26/2025	Με τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος αναγνωρίζεται ως θεμελιώδης αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος η αξία του ανθρώπου, η οποία επιβάλλει σε όλα τα όργανα της Πολιτείας όχι μόνο να σέβονται αλλά και να προστατεύουν την αξία αυτή, απέχοντας, μεταξύ άλλων, από την επιβολή διοικητικών μέτρων και κυρώσεων που, ενόψει των περιστάσεων, θίγουν την φυσική, ψυχική και κοινωνική υπόσταση του ανθρώπου και προσβάλλουν τον πυρήνα της προσωπικότητάς του (βλ. ΕλΣυν Ολ. 543/2023, 1820/2021 κ.ά.).
ΕλΣυν Ολ 1501/2024	Δοθέντος δε ότι ο συνταγματικός νομοθέτης προσδιόρισε το «κράτος δικαίου» και ως «κοινωνικό κράτος», επιβάλλεται, κατά τις εκδηλώσεις της αρχής του κράτους δικαίου, να μην αγνοούνται οι κοινωνικές συνέπειες μίας τόσο αυστηρής εφαρμογής της

	νομιμότητας ώστε να μην είναι συμβατές με τις αρχές της δημοκρατικής κοινωνίας, όπως ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος), ως πρωταρχικής υποχρέωσης της Πολιτείας, που θέτει εμπόδιο στη λήψη μέτρων αποκατάστασης της νομιμότητας που οδηγούν, όταν αυτά επιβάλλουν υπέρμετρη θυσία στο άτομο που τα υφίσταται, σε ουσιαστική εξόντωση, λόγω της αυστηρότητάς τους, του ατόμου αυτού. Για τον λόγο αυτό, σύμφωνα και με την απορρέουσα από την ως άνω αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου αρχή της αναλογικότητας, η οποία προβλέπεται στο άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος, οι θεσπιζόμενοι από τον κοινό νομοθέτη και τη διοίκηση περιορισμοί στην άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων πρέπει να είναι πρόσφοροι, εύλογοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου γενικού συμφέροντος, το οποίο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί με άλλο λιγότερο επαχθή τρόπο.
ΕΛΣυν ΟΛ 301/2023	Ειδικότερα: α) Ως προς το ουσιαστικό σκέλος προστασίας των δικαιωμάτων των στρατευσίμων : i) Ιδρύεται ειδική υποχρέωση του Κράτους αφενός να διασφαλίσει ότι η εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας γίνεται υπό συνθήκες συμβατές με τον σεβασμό της ανθρώπινης αξίας, που δεν υπερβαίνουν τις εγγενείς και εύλογες απαιτήσεις του προς εκπλήρωση του στρατιωτικού καθήκοντος και της στρατιωτικής πειθαρχίας, προλαμβάνοντας και αποτρέποντας την απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση και αφετέρου, δεδομένων των πρακτικών απαιτήσεων των εν λόγω καθηκόντων, να προστατεύσει την υγεία και την ασφάλεια των στρατευμένων, που συνιστούν, ως εκ της θέσης τους, ευάλωτη κατηγορία, παρέχοντας άμεση, ακριβή και αποτελεσματική ιατρική διάγνωση και συνδρομή (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 13.10.2015, Akkoyunlu κατά Τουρκίας, παρ. 33, της 21.1.2014, Placi κατά Ιταλίας, παρ. 49, της 24.10.2013, Baklanov κατά Ουκρανίας, παρ. 65). ii) Ο νομοθέτης διαθέτει ένα κατ' αρχήν εύλογο περιθώριο εκτίμησης σε σχέση με τις ελάχιστες απαιτήσεις ψυχικής υγείας και φυσικής κατάστασης όσων κρίνονται ικανοί για την εκπλήρωση των στρατιωτικών καθηκόντων, οι οποίες, όμως, πρέπει να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες απαιτήσεις της στρατιωτικής θητείας, που αναλόγως της έντασης των σχετικών καθηκόντων και της αντίστοιχης σωματικής και ψυχικής καταπόνησης, δεν μπορεί να υπερβαίνουν το όριο αντοχής ατόμων που εμφανίζουν προβλήματα ψυχικής ή σωματικής υγείας. Στο πλαίσιο δε αυτό, επιβάλλεται να εισάγεται ένα αποτελεσματικό σύστημα ιατρικής εποπτείας για τους προς κατάταξη πολίτες, ώστε να διασφαλίζεται ότι δεν θα τεθεί σε διακινδύνευση η σωματική και ψυχική τους ακεραιότητα, ούτε θα διακυβεύεται η αξιοπρέπειά τους κατά την εκπλήρωση των στρατιωτικών τους υποχρεώσεων, με την αναγκαία έγκαιρη απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία όσων δεν έχουν την απαιτούμενη ψυχική και σωματική υγεία (βλ. απόφ. ΕΔΔΑ Placi κατά Ιταλίας, παρ. 50, της 11.2.2010, Kavanin κατά Ρωσίας, παρ. 87). iii) Δοθέντος ότι όσοι εκπληρώνουν τη στρατιωτική τους θητεία τελούν σε απόλυτη εξάρτηση από το κράτος, τα γεγονότα που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο του στρατιωτικού βίου εντάσσονται είτε εν όλω είτε κατά το μείζον μέρος τους στη σφαίρα γνώσης και επιρροής των κρατικών αρχών, το δε κράτος φέρει καταρχήν ευθύνη για τις παθήσεις που προκαλούνται είτε εκδηλώνονται κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής θητείας, καθώς και το βάρος να αποδείξει ότι ανταποκρίθηκε τόσο στις αρνητικές όσο και στις θετικές υποχρεώσεις μη προσβολής και προστασίας της υγείας του στρατιώτη, προκειμένου να άρει τη σχετική ευθύνη του (βλ. Akkoyunlu κατά Τουρκίας, παρ. 34, κατ' αναλογία αποφ. ΕΔΔΑ της 24.3.2009, Beker κατά Τουρκίας, παρ. 41-43).

Άρειος Πάγος

ΑΠ ΟΛ 4/2023	Ειδικότερα, η κατ' άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος προστασία της αξίας του ανθρώπου (προστασία της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας), από την οποία αντλεί τη θεμελιώδη σημασία της η αρχή της ισότητας, αποτελεί πρωταρχική υποχρέωση της πολιτείας. Από τη διάταξη αυτή, με την οποία καθιερώνεται η αρχή του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, απορρέει το δικαίωμα αξιοπρεπούς διαβίωσης ή ενός ελάχιστου εισοδήματος, το οποίο έχει ως φορέα τον "καθένα", ενεργοποιείται δε ως κανόνας προστασίας για κάθε άτομο που πλησιάζει τα όρια της εξαθλίωσης και αποτελεί το ακραίο όριο των νομοθετικών επιλογών. Από την επανένταξη δε των υπερχρεωμένων πολιτών στην οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα ωφελείται η κοινωνία και η οικονομία. Αντίθετα, η μη συμπερίληψη και των φορολογικών οφειλών στη ρύθμιση του Ν 3869/2010 δεν ωφελεί ούτε τους ιδιώτες πιστωτές, ούτε το Δημόσιο, αφού είναι ορατός ο κίνδυνος να μην μπορέσει ο υπερχρεωμένος οφειλέτης να εξοφλήσει, αφενός μεν τις με βάση τη δικαστική απόφαση ορισθείσες δόσεις προς τους ιδιώτες πιστωτές, αφετέρου δε τις μη ρυθμισθείσες οφειλές του προς το Δημόσιο.
---------------------	--

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

I.C. κατά Μολδαβίας της 27.02.2025 (προσφ. αριθ. 36436/22)	Το Δικαστήριο σημείωσε ότι στη Δημοκρατία της Μολδαβίας έχουν θεσπιστεί νόμοι που απαγορεύουν την εμπορία ανθρώπων, τη δουλεία και την καταναγκαστική εργασία και ποινικοποιούν την σεξουαλική βία. Παρότι οι ποινικοί νόμοι ήταν επαρκείς, το νομικό και διοικητικό πλαίσιο σχετικά με την απομάκρυνση από την κρατική φροντίδα των ατόμων με διανοητική αναπηρία είχε ελλείψεις, ιδίως λόγω της έλλειψης υποστηρικτικών υπηρεσιών και παρακολούθησης. Στην περίπτωση της προσφεύγουσας αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μην λάβουν οι αρχές μέτρα για την προστασία της, ούτε να διερευνήσουν επαρκώς τους ισχυρισμούς της, όσον αφορά την εργασιακή της εκμετάλλευση και τον βιασμό της. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ότι οι αρχές είχαν διακριτή στάση απέναντι στην προσφεύγουσα επειδή ήταν γυναίκα με διανοητική αναπηρία και δεν έλαβαν υπόψη τους τα αλληλεπικαλυπτόμενα στοιχεία της ευαλωτότητάς της. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ομόφωνα, παραβιάσεις των άρθρων 3 (απαγόρευση απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης), 4 (απαγόρευση αναγκαστικής εργασίας), 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής) και 14 (απαγόρευση διακρίσεων) και επιδίκασε στην προσφεύγουσα 35.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 8.587 ευρώ για έξοδα.
Abishov κατά Αζερμπαϊτζάν της 23.03.2023 (αρ. προσφ. 46419/16)	Το Δικαστήριο σημείωσε ότι ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι είχε υποστεί κακομεταχείριση τόσο κατά τη σύλληψή του όσο και κατά τη διάρκεια της μετέπειτα προσωρινής κράτησής του από την αστυνομία. Φαίνεται ότι οι εθνικές αρχές, και αργότερα η κυβέρνηση, αρνήθηκαν πως είχε ασκηθεί οποιαδήποτε βία στον προσφεύγοντα. Το σημαντικότερο ήταν ότι οι ανακριτικές αρχές παρέλειψαν να εξηγήσουν πως προήλθαν οι μώλωπες που διαπιστώθηκαν στον προσφεύγοντα. Επιπλέον, μολονότι οι ισχυρισμοί

	περί κακομεταχείρισης του προσφεύγοντος στην ΟCU έγιναν γνωστοί στις Αρχές στις 26 Οκτωβρίου 2015, ο εισαγγελέας διέταξε την ιατρική εξέταση του προσφεύγοντος μόλις στις 4 Νοεμβρίου 2015 και η εξέταση αυτή πραγματοποιήθηκε στις 20 Νοεμβρίου 2015. Οι καθυστερήσεις αυτές υπονόμειναν αναμφίβολα την αποτελεσματικότητα της έρευνας σχετικά με την εικαζόμενη κακομεταχείριση. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ στο πλαίσιο του ουσιαστικού αλλά και του διαδικαστικού σκέλους του και επιδίκασε 10.000 ευρώ για ηθική βλάβη και 1.000 ευρώ για έξοδα.
--	--

Λοιπές αναφορές

1. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 46/2023 Πλατφόρμες Διαμοιρασμού Βίντεο - Οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις - Αρμοδιότητα ΕΣΡ - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος - Προσβολή προσώπων - Δυσμενής διάκριση βάσει γενετήσιου προσανατολισμού
2. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 47/2024 Τηλεοπτικές εκπομπές - Σεβασμός προσωπικότητας - Απαγόρευση ταυτοποίησης ανήλικου θύματος εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας - Ποιοτική στάθμη προγράμματος
3. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 17/2023 Τηλεοπτικές εκπομπές - Δυσμενείς διακρίσεις λόγω φυλής και φύλου
4. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 22/2023 Τηλεοπτικές εκπομπές - Προσβολή προσώπου - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος - Παραβίαση μυστικότητας της ποινικής διαδικασίας
5. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 47/2023 Ηλεκτρονικοί ιστότοποι - Οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις - Αρμοδιότητα ΕΣΡ - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος - Προσβολή προσώπων - Δυσμενής διάκριση βάσει γενετήσιου προσανατολισμού
6. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 31/2023 Ραδιοφωνικές εκπομπές - Προσβολή προσωπικότητας πολιτικού προσώπου - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος παρ. 1
7. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 21/2023 Τηλεοπτικές εκπομπές - Παράνομη ταυτοποίηση θύματος εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας - Προσβολή προσώπου - Ποιοτική στάθμη προγράμματος- Παραβίαση μυστικότητας της ποινικής διαδικασίας
8. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 45/2023 Ηλεκτρονικοί ιστότοποι - Οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις - Αρμοδιότητα ΕΣΡ - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος - Προσβολή προσώπων - Δυσμενής διάκριση βάσει γενετήσιου προσανατολισμού παρ. 1
9. ΕγκΕισΑΠ 6/2024 Εφαρμογή των νέων νομοθετικών διατάξεων για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας
10. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 129/2023 Τηλεοπτικές εκπομπές - Προστασία μνήμης νεκρού - Δημοσιοποίηση στοιχείων της μυστικής διαδικασίας - Υποβάθμιση ποιότητας προγράμματος - Προστασία ανήλικων τηλεθεατών παρ. 1
11. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 116/2023 Τηλεοπτικοί σταθμοί - Διαφημίσεις - Προσβολή προσωπικότητας φυσικού και νομικού προσώπου
12. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 35/2024 Πλατφόρμα οπτικοακουστικών μέσων - Προστασία ανηλίκων - Έμμεση ενθάρρυνση βίας και μίσους κατά πληθυσμιακών ομάδων βάσει ιδίως της πνευματικής και σωματικής υστέρησης

13. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 7/2023 Οπτικοακουστικό υλικό σε ισότοπο εξομοιούμενο με τηλεοπτικό πρόγραμμα - Ποιοτική στάθμη προγράμματος
14. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 23/2024 Τηλεοπτικοί σταθμοί - Δελτίο ειδήσεων - Προστασία τεκμηρίου αθωότητας κατηγορουμένου - Αναφορά στοιχείων δηλωτικών της ταυτότητάς του υπόπτου
15. Απόφ.ΕΣΡ 188/2023 Τηλεοπτικές εκπομπές - Προστασία αξίας του ανθρώπου - Απαγόρευση δυσμενών διακρίσεων λόγω αναπηρίας παρ. 1
16. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 48/2023 Ηλεκτρονικοί ιστότοποι - Οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις - Αρμοδιότητα ΕΣΡ - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος - Προσβολή προσώπων παρ. 1
17. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 131/2023 Τηλεοπτικές εκπομπές - Προστασία αξίας του ανθρώπου - Δυσμενείς διακρίσεις λόγω ασθένειας - Αδιάκριτη παρέμβαση σε προσωπικό πόνο ή πένθος παρ. 1
18. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 121/2023 Ραδιοφωνικοί σταθμοί - Υποχρέωση σεβασμού προσωπικότητας αναφερόμενων προσώπων
19. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 79/2024 Τηλεοπτικές εκπομπές - Παραβίαση τεκμηρίου αθωότητας - Μετάδοση εικόνων ου έχουν ληφθεί χωρίς προειδοποίηση με χρήση κάμερας
20. ΕγκΕισΑΠ 3/2024 Ραδιοφωνική Βία
21. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 120/2023 Ενημερωτικές τηλεοπτικές εκπομπές - Σεβασμός προσωπικότητας αναφερόμενων σε εκπομπή προσώπων
22. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 164/2024 Ραδιοφωνικές εκπομπές - Δυσμενής διάκριση προσώπου λόγω φύλου - Ευπρεπής εκφορά λόγου και συμπεριφορά - Υποβάθμιση ποιοτικής στάθμης προγράμματος
23. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 5/2025 Τηλεοπτικοί σταθμοί - Ειδησεογραφική κάλυψη υπόθεσης Predator - Προσβολή προσωπικότητας - Δημοσιογραφική δεοντολογία
24. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 128/2023 Ραδιοφωνικοί σταθμοί - Προσβολή προσωπικότητας δημοσίου προσώπου - Μετάδοση ανακριβών και ατεκμηρίωτων πληροφοριών
25. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 30/2023 Ραδιοφωνικές εκπομπές - Προσβολή προσωπικότητας πολιτικού προσώπου - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος παρ. 1
26. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 68/2023 Τηλεοπτικοί σταθμοί - Παράνομη ταυτοποίηση θύματος εγκλήματος κατά της γενετήσιας ελευθερίας - Προσβολή προσώπου - Ποιοτική υποβάθμιση προγράμματος - Παραβίαση μυστικότητας της ποινικής διαδικασίας
27. Απόφ.ΕΣΡ 61/2023 Οπτικοακουστικό περιεχόμενο ηλεκτρονικού ιστοτόπου - Έννοια υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων και προγράμματος - Μη στοιχειοθέτηση πρόκλησης βλάβης σε ανήλικους τηλεθεατές
28. Απόφ.ΕΣΡ Ολ 73/2024 Τηλεοπτικοί σταθμοί - Απαγόρευση διακρίσεων λόγω φύλου - Προστασία ιδιωτικής ζωής - Πρόκληση πόνου σε πρόσωπα άμεσου περιβάλλοντος εικονιζόμενων παρ. 1

II. Βιβλιογραφία (2023-2025)

Νομική Βιβλιοθήκη

1. Παπαρρηγοπούλου Πεχλιβανίδη Π., Δίκαιο Κοινωνικής Πρόνοιας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023
2. Καρράς Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
3. Κουκούλης Α. Ν., Χρηστάτου Ν., Γεωργοπούλου Α., Οργάνωση και Λειτουργία του Κράτους & της Δημόσιας Διοίκησης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
4. Βλαχόπουλος Σπ., Κοντιάδης Ξ., Τασόπουλος Γ., Σύνταγμα - Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
5. Παπαρρηγοπούλου Πεχλιβανίδη Π., Το Δημόσιο Δίκαιο της Υγείας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
6. Λεβέντη Α., Διακρίσεις λόγω χρόνιας πάθησης ή αναπηρίας στο χώρο εργασίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
7. Παντρευτής Α., Η ποινική αντιμετώπιση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
8. Παπακωνσταντίνου Α., Η Συνταγματική αρχή της βιώσιμης ανάπτυξης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
9. Αργυρός Α., Αστική ευθύνη του Δημοσίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
10. Μάνθος Α., Στράνης Δ., Εισαγωγή στο Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
11. Χριστοδούλου Κ., Αθλητικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023.
12. Πούλου Ε., Η συγκατάθεση στην επεξεργασία προσωπικών δεδομένων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023.
13. Γαλάνης Π., Πολιτιστικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023.
14. Σισιλιάνος Λ. - Α., Ρούκουνas Ε., Η ανθρώπινη διάσταση του Διεθνούς Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.
15. Κανέλλος Λ., THE GDPR HANDBOOK, Νομική Βιβλιοθήκη, 2023.
16. Παντρευτής Α., Προστασία των θρησκευτικών συμβόλων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2025.
17. Βραχνή Γ., Ο Ιατρός στο Σύνταγμα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024.

Σάκκουλας

1. Χ. Αθανασοπούλου/Χ. Ακριβοπούλου/Ε.–Α. Αλεξιάδου..., Το Ελληνικό Σύνταγμα, τόμ. 1, Σάκκουλας, 2025.
2. Θ. Αντωνίου/Φ. Βασιλόγιαννης/Ε. Βενιζέλος..., Τιμητικός Τόμος για τον Προκόπιο Παυλόπουλο, Σάκκουλας, 2024.
3. Χ. Ακριβοπούλου/Γ. Ανδρουτσόπουλος/Χ. Ανθόπουλος..., Η θεωρία της συνταγματικής πράξης, Σάκκουλας, 2024.

4. Α. Στεργίου, Κοινωνικά Δικαιώματα, Σάκκουλας, 2023.
5. Β. Σκουρής, Σύνταγμα και Ηθική, Σάκκουλας, 2024.
6. Π. Παυλόπουλος, Νομικές Μελέτες, Σάκκουλας, 2023.
7. Α. Λιγωμένου/Δ. Μαλαγάρη/Α. Σώκος..., Σύγχρονα και κρίσιμα θέματα της συνταγματικής νομολογίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, Σάκκουλας, 2023.
8. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Σάκκουλας, 5η έκδ., 2023.
9. Μ. Πικραμένος, Η αιτιολογία των διοικητικών πράξεων, Σάκκουλας, 2η έκδ., 2024.

III. Αρθρογραφία

Νομική Βιβλιοθήκη

1. Σκιαθίτης Ν., Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 2264/2023 (7μ) - Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ως λόγος υπαγωγής στο νομικό καθεστώς του αντιρρησία συνείδησης, ΤΝΠ QUALEX ΘΠΔΔ, 8-9/2024, σελ. 847 – 851
2. Μπλετσογιάννης Ν., Παρατηρήσεις στην ΔΕΦΑΘ 1145/2022 - Αντισυνταγματική η πλήρης κατάργηση συντάξεως ανασφάλιστου υπερήλικα - Τα όρια κρίσης του διοικητικού οργάνου κατά την εξέταση ένστασης, ΤΝΠ QUALEX ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 264 – 265
3. Χρήστου Β., Παρατηρήσεις στην ΕΔΔΑ προσφ. 47833/20, απόφ. της 27.6.2023, υπόθ. Α.-Α.Λ. κατά Ελλάδας - «Μισαλλόδοξος λόγος και ΕΣΔΑ», ΤΝΠ QUALEX ΔιΜΕΕ, 4/2023, σελ. 573 – 576
4. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1577/2024 - Ενδικοφανής προσφυγή στις φορολογικές διαφορές: επαρκής εγγύηση του δικαιώματος παροχής έννομης προστασίας; - Ζαροκανέλλου Β., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 2/2025, σελ. 203 - 207 παρ. 1
5. Σεξουαλική παρενόχληση στον χώρο εργασίας - Δυνατότητα εκτέλεσης στην Ελλάδα απόφασης αμερικανικού δικαστηρίου που επιδικάζει, πέραν της πραγματικής ζημίας, και πρόσθετο χρηματικό ποσό, ως χρηματική κύρωση - Με αφορμή τις ΜΠΡΑΘ 430/2023 και 2663/2022 - Δακορώνια Ευγ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 1/2025, σελ. 1 - 5 παρ. 1
6. Παρατηρήσεις στην ΜΕΦΑΘ 2784/2024 - Εργατικό ατύχημα - Επαναπροσδιορισμός του ύψους της αποζημίωσης ηθικής βλάβης - Φίλη Μ.-Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 1/2025, σελ. 93 - 96
7. Η προσέγγιση της ποινής μέσα από την πρόσφατη ελληνική ποινική νομοθεσία: η πρόσφατη θέσπιση του Ν 5090/2024 - Κοσμάτος Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ, 1-2/2024, σελ. 50 - 56 παρ. 1

8. Το τεκμήριο αθωότητας στην εργατική δίκη μετά το πέρας της ποινικής διαδικασίας - Η περίπτωση της απόλυσης μετά από υποβολή μήνυσης ή άσκηση ποινικής δίωξης - Αποστολοπούλου Ευ.-Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 12/2024, σελ. 1157 - 1166 παρ. 1
9. Ηθική και δεοντολογία κατά την άσκηση των καθηκόντων του δημοσίου υπαλλήλου - Ραμματά Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 11/2024, σελ. 1013 - 1022 παρ. 1
10. Παρατηρήσεις στην ΠΠρΑθ 2833/2024 (Ειδ) - Ο ειδικός σκοπός εξύβρισης ως αδικαιολόγητη προσωπική επίθεση υπό το φως της νομολογίας του ΕΔΔΑ - Βρεττού Χρ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΙΜΕΕ, 3/2024, σελ. 443 - 448 παρ. 1
11. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 2264/2023 (7μ) - Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις ως λόγος υπαγωγής στο νομικό καθεστώς του αντιρρησία συνείδησης - Σκιαθίτης Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2024, σελ. 847 - 851 παρ. 1
12. Η θεμελίωση του δικαιώματος στην ενέργεια - Παπαθανασίου Αγγ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 3/2024, σελ. 353 - 367 παρ. 1
13. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1241/2023 (7μ) - Συμψηφισμός ζημίας - ωφέλειας επί παρανόμου παραλείψεως διορισμού - Αντωνάτος Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2024, σελ. 815 - 819 παρ. 1
14. Πενήντα (50) έτη δημοκρατίας - Μια σύντομη αποτίμηση της 50ετούς πορείας της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας - Χρυσανθάκης Χ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6-7/2024, σελ. 521 - 522 παρ. 2
15. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 556/2023 - Απόλυτη ακυρότητα δήλωσης εκούσιας αναγνώρισης τέκνου λόγω μη ανταπόκρισης στη βιολογική αλήθεια - Contra legem διεύρυνση του άρθρου 1477 ΑΚ; - Μαργαρίτης Ευ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 6/2024, σελ. 574 - 577 παρ. 1
16. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 91/2024 - Το φαινόμενο της «νομιμοποίησης» αυθαιρέτων κατασκευών ανάμεσα στην κανονιστική δύναμη του πραγματικού και την κανονιστική δύναμη του Συντάγματος - Βλάχου-Βλαχοπούλου Μ.-Χρ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 2/2024, σελ. 293 - 302
17. Παρατηρήσεις στην ΜΠρΑθ 78/2024 (Ειδ) - Mobbing: Ηθική παρενόχληση εργαζομένου στο χώρο εργασίας - Περπερίδου Ειρ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 5/2024, σελ. 496 - 498 παρ. 1
18. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 425/2023 - Αναγκαστική παροχή διόδου, φύση του περιορισμού - Γεωργιακάκη Εμ.-Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 5/2024, σελ. 470 παρ. 1
19. Νομικές όψεις της πληροφόρησης - Από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την τεχνητή νοημοσύνη - Λαζαράκος Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 5/2024, σελ. 417 - 430 παρ. 1
20. Η προστασία των ζώων στο ελληνικό Σύνταγμα - Ομάδα Εργασίας Συνταγματικού Δικαίου ΕΚΠΑ, ΤΝΠ QUALEX, Δίκαιο και Ζώα, 1/2024, σελ. - - ψηφιακό τεύχος παρ. 1
21. Η Εθνική Αρχή Ιατρικώς Υποβοηθούμενης Αναπαραγωγής - Εποπτικός ρόλος, εμπειρία και προοπτικές - Κοντογιάννη Αθ., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 4/2024, σελ. 313 - 324 παρ. 1

22. Παρατηρήσεις στην ΔΕΦΑΘ 1145/2022 - Αντισυνταγματική η πλήρης κατάργηση συντάξεως ανασφάλιστου υπερέλικα - Τα όρια κρίσης του διοικητικού οργάνου κατά την εξέταση ένστασης - Μπλετσογιάννης Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 264 - 265
23. Μεταφορά συντελεστή δόμησης και προστασία της ιδιοκτησίας: το ιστορικό μιας θεσμικής περιπέτειας (Από τον Νόμο 880/1979 στη ΔιοικΕΦΑΘ 3216/2022) - Παπακωνσταντίνου Απ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 1/2024, σελ. 62 - 72 παρ. 1
24. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη για ζητήματα κλιματικής αλλαγής υπό το φως του Συντάγματος και του ενωσιακού δικαίου περιβάλλοντος - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, Πρωτότυπη δημοσίευση παρ. 1
25. 20 (και πλέον) χρόνια Προστασία Προσωπικών Δεδομένων - Μια όχι ακριβώς νέα ιστορία... - Μήτρου Λ., ΤΝΠ QUALEX, ΔιΜΕΕ, 1/2024, σελ. 24 - 35 παρ. 1
26. Παρατηρήσεις στις ΣτΕ Ολ 1828/2023 και ΣτΕ Ολ 1829/2023 - Η «διάσωση» της δυνατότητας άσκησης δεύτερης προσφυγής κατά τον ΚΔΔ - Πανταζόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 12/2023, σελ. 1477 - 1482 παρ. 1
27. Υπηρεσιακό απόρρητο και ελευθερία της πληροφόρησης: Μπορούν να συνυπάρξουν; - Πανταζής Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠειρΝομ, 4/2023, σελ. 314 - 319 παρ. 1
28. Παρατηρήσεις στην ΑΠ 271/2023 (Υπερήμερία εργοδότη ως προς την αποδοχή εργασίας - Εφαρμογή της νέας διάταξης 656 ΑΚ) - Βλαστού Αρ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 12/2023, σελ. 1470 - 1471
29. Η ιδέα της ενεργειακής δικαιοσύνης στο δίκαιο της Ενέργειας: κανονιστική θεώρηση και προοπτική - Παπαδομαρκάκη Αμ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 4/2023, σελ. 489 - 502 παρ. 1
30. Παρατηρήσεις στην ΜΔΠρΑΘ 14551/2022 - Αστική ευθύνη Δημοσίου εξαιτίας της προσβολής του τεκμηρίου αθωότητας από δηλώσεις δημόσιων αρχών - Κυβέλος Σ., Μπεκιάρη Αν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 11/2023, σελ. 1213 - 1215 παρ. 1
31. Η ειδική ανακριτική πράξη της άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών ή των δεδομένων θέσης και κίνησης αυτών - Παπαδημητράκης Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 11/2023, σελ. 1198 - 1209 παρ. 1
32. Παρατηρήσεις στην ΕΔΔΑ προσφ. 47833/20, απόφ. της 27.6.2023, υπόθ. Α.-Α.Λ. κατά Ελλάδας (Ελευθερία της έκφρασης και ρητορική μίσους) - Βουκελάτος Δ., Μαντζούφας Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 10/2023, σελ. 1130 - 1134 παρ. 1
33. Από την κατάρρευση της δικτατορίας στην ψήφιση του Συντάγματος 1975: Η συνταγματική θεμελίωση του Ευρωπαϊκού προσανατολισμού της χώρας - Χρυσανθάκης Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2023, σελ. 875 - 884 παρ. 2
34. Η αρχή της προφύλαξης: από το περιβάλλον στην υγεία - Δυο διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος - Σχινά Αθ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2023, σελ. 861 - 874 παρ. 1
35. Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη και η διάταξη του άρθρου 14 του Ν. 4637/2019 - Ξουφλάκης Εμ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 8-9/2023, σελ. 957 - 968

36. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1697/2022 - Υποβολή συμπληρωματικής δήλωσης μετά την πάροδο της προθεσμίας για την παραγραφή του δικαιώματος του Δημοσίου για επιβολή φόρου - Μάλαμας Φ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 7/2023, σελ. 797 - 799 παρ. 1
37. Παράλειψη προαγωγής δικαστικών λειτουργιών - Περί της συνταγματικότητας του άρθρου 81 § 8 εδ. α' Ν 4938/2022 - Λαζαράτος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 7/2023, σελ. 721 - 726 παρ. 1
38. Οι διάφορες μορφές πρόληψης της εγκληματικότητας και η εργαλειοποίηση του ουσιαστικού ποινικού Δικαίου για την άσκηση αντεγκληματικής πολιτικής - Χλούπης Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 7/2023, σελ. 803 - 810 παρ. 1
39. Οι κακοδαιμονίες της ελληνικής έννομης τάξης μέσα από τον θεσμό της παραγραφής - Μπαστουνάς Γ., ΤΝΠ QUALEX, ΣΥΝ, 157/2023, σελ. 54 - 57 παρ. 1
40. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατά τη συνταγματική και υπερνομοθετική έννομη τάξη μέσα από το πρίσμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και της προστασίας της θρησκευτικής συνείδησης - Τα ρευστά όρια της κρατικής παρέμβασης - Μιχοπούλου Κων., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6/2023, σελ. 624 - 633 παρ. 1
41. Σχόλιο στην ΣτΕ Ολ 176/2023 - Δικαίωμα δόμησης σε εκτός σχεδίου περιοχές: ένα βήμα εμπρός, ένα βήμα πίσω; - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 2/2023, σελ. 292 - 296 παρ. 1
42. Ενημερωμένη συναίνεση σε ιατρική πράξη: έκταση και περιεχόμενο - Επιλογή κατάλληλης ιατρικής μεθόδου και lege artis εκτέλεσή της - Μηλαπίδου Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 5/2023, σελ. 568 - 572 παρ. 1
43. Ο προσωποπαγής προσανατολισμός των εγκλημάτων της ληστείας και της εκβίασης ενόψει της στάθμισης από το Σύνταγμα των εμπεριεχόμενων σε αυτά εννόμων αγαθών - Στιβακτάκης Θ., ΤΝΠ QUALEX, ΠοινΔικ, 5/2023, σελ. 564 - 567
44. Η θρησκευτική ελευθερία στις εργασιακές σχέσεις - Σιδέρης Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΔΕΕ, 4/2023, σελ. 427 - 438 παρ. 1
45. Αστική ευθύνη της ιδιωτικής κλινικής στην περίπτωση παράλειψης ενημέρωσης του ασθενούς - Πολυμενάκος Βρ., ΤΝΠ QUALEX, ΣΥΝ, 156/2023, σελ. 78 - 80
46. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 2374/2022 (7μ) - Η διάρκεια της πειθαρχικής ευθύνης των μελών της ΕΕΤΤ: Μεθοδολογικά και επιστημολογικά ζητήματα από την επίκληση γενικών αρχών του δικαίου - Παναγιούλιας Κ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 4/2023, σελ. 439 - 448 παρ. 1
47. Παρατηρήσεις στην ΜΠρΠατρ 125/2023 (Ασφ) - Η προσβολή της προσωπικότητας μέσω διαδικτύου στην ελληνική έννομη τάξη - Χρυσουλάκη Ελ., ΤΝΠ QUALEX, ΔιΜΕΕ, 1/2023, σελ. 94 - 97 παρ. 1
48. Ενεργητική νομιμοποίηση του φερόμενου ως βιολογικού πατέρα επί αγωγής προσβολής εκούσιας αναγνώρισης ανηλίκου τέκνου, απόδειξη της αποσβεστικής προθεσμίας της ΑΚ 1478 και αντικείμενο της σχετικής δίκης - Πλεύρη Αν., ΤΝΠ QUALEX, ΕΦΑΠΟΛΔ, 3/2023, σελ. 305 - 315 παρ. 1

- 49.** Χερσαία και ναυτική εργασία - Κοινωνική ασφάλιση - Δικαιώματα στην προκρούστεια κλίνη - Παπαθεοδωρόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΠειρΝομ, 1/2023, σελ. 4 - 15
- 50.** Περί της αποδεικτικής αξίας των ιδιωτικών γνωμοδοτήσεων - Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 168 ΚΔΔικ - Λαζαράτος Π., Βιόπουλος Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 1/2023, σελ. 8 - 17 παρ. 1

IV. Νομοθεσία

Ν. 5169/2025 Κύρωση του από 10 Οκτωβρίου 2018 Τροποποιητικού Πρωτοκόλλου της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία του ατόμου από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα